

"cuius hæc, ad pios usus relicta, quo plenius, & utilius potest impieri, dat facultatem Episcopis, ut in Synodo Diocesana, itemque Abbatibus, & Generalibus Ordinum, ut in suis Capitulis Generibus, ea diligenter perspecta, possint pro sua conscientia in predictis Ecclesiis, quas hac provisione indigere cognoverint, statuere circa hæc quidquid magis ad Dei honorem, & cultum atque Ecclesiarum utilitatem viderint expedire; ita tamen, ut eorum sumptus defunctionem commemoratio fiat, qui pro suarum animarum salute legata ea ad pios usus relquerint. Hæc ibi. Quid postea sub Urbanu VIII. à Congregatione circa reductiones Missarum sit statutum; vide infra Tract. 12. Exam. 5. num. 80.

Resp. 3. Si Monasterii aliquicunque ex causa, Religiosi deficient, non possint ex ipso eius redditus incorporatis mensa Episcopali, vel dari Clericis seculari, aut Laicis, sed alii Religiosi ejusdem, vel noster Corradus. Exceptio etiam est, nisi sit lex patris id prohibens, ut legitum esse Bruxellis, ubi non licet cariores, ut vocant, procreare filios.

Ratio est per te.

QUÆRO XVI. Potestne in testamento instituti heredes extranei, omiso fratre, vel consobrino?

LXX. Sermo ex collateralibus ut patet; aliud enim est de ascenditibus & descenditibus, immo etiam de his loquendo, non obstante, quod quis habeat filios, qui tam non sunt egentes, potest Pater aliqui caro amico aliquid relinquere, praesertim si egest, ut, & familiari qui ei fideliter servivit. Affinitas etiam nullum ius successions prætendere possunt. *Hoc premiso.*

Resp. 1. Si in aliqua Provincia sit specialis lex, ut scribatur esse in Flandria, ne taliter disponatur, nisi de tercia parte bonorum, certum est, in illis saltem locis collaterales licet præteriti non posse.

Ratio, quia legi parendum.

Resp. 2. Si instituendo extraneum collaterales omittantur ex inordinato affectu, odio, &c, vel testator non satisfaciat obligacioni, quia tenetur eorum necessitatibus succurrere, ut si sint egentes: vel si ex tali dispositione oritur, ut facile oriiri potest, scandalum, tale testamentum est illicitum.

Ratio est per se.

Resp. 3. Secundum omnibus vitiosis circumstantiis, seu per se, non videtur illicitum instituire extraneum heredem, & præterire consanguineos collaterales non egenitos.

Ratio: Nullum ius naturale, nec positivum divinum, vel humanum assignari potest; per quod oppositum probetur. *Ergo.*

QUÆRO XVII. Quid sentis de successione conjugum?

LXXI. R. 1. Solent interdum conjuges, dum contrahunt, facere pacta quædam dotalia vel nuptiales, ut absque liberis unus eorum primoriat, omnia per certa bona fiant conjugis superstitis, sic ut consanguinei excludantur.

De his partis Minssinger cent. 2. obser. 34. n. 10. testatur, quod valeant ex notissima Germanie praxis, simque sapientia confirmata in Camera Imperiali.

R. 2. Si Conjuges nullam talem dispositionem fecerint, & ex familia conjugis præmortuorum nulli extenter consanguinei, conjux superstes conjugi defuncti in omnibus bonis succeedit ab intestato. Ita habetur L. unica. Cod. Unde vir, & usor.

R. 3. Interdum, licet extenter liberi, vel consanguinei, conjux superstes succeedit, *puta*, si defunctus fuerit dives, superstes vero sit pauper, ne cogatur vivere non decenter juxta statum suum, vel plane mendicare; quod utrumque cederet in opprobrium conjugis divitis defuncti. Verum in hoc casu non succederet in omnibus bonis, sed positio quod sint tres filii, vel pauciores, accipiter quartam partem bonorum defuncti; si essent plures filii, accipiter tantum, quantum unus filius vel consanguineus.

Observandum hic est, an superstes pauper conjugus succedit cum filiis, vel cum aliis consanguineis. Si primus, acquirit tantum usumfructum, proprietas

vero bonorum manet apud liberos. Si secundum, acquirit plenum dominium.

QUÆRO XVIII. Suntne cause, ob quas Pater, Mater, avus, avia, licet possint exhaeredare filios, & nepotes?

LXXII. R. Sunt. Quas noster Lubino sic adducit ex Rosella:

Si filius manus violentias injecit in parentem, elque gravem injuriam vel consumelum fecit. Si in causis criminalibus parentem accusavit, præterquam de crimen læse Majestatis, heresis, vel de offensa contra Communem civitatem. Si filius maleficus cum maleficiis conversatur. Si machinatur in necem Patris. Si calumniose item movet Patri, à qua si Pater deficeret, oportet eum damna grandia sustinere. Si rotagus à patre, ob debitum incarcerated, ut finitur pro ipso, & tamen nollet, quod tantum habet locum in masculis. Si filius prohibuit Patrem testari. Si sit joculator præter voluntatem Patris. Si filia non consentit. Pater volenti eam honeste maritare, & dotari. Si filius misceatur cum sua Novera vel concubina Patris sui. Si Parentibus furiosis debitam curam non impedit. Si Parentem de captivitate educere neglexit. Si Patre existente Catholico, filius est, hereticus.

Cause ob quas filii, & nepotes possunt exhaeredare suis Parentes, avum, aviam, istam numerantur; Si Pater filium de crimen accusavit, excepto crimine læse Majestatis. Si Pater vita filii per venatum, vel aliter insidiatus fuit. Si Pater uxori, vel concubina filii se commiscuit. Si Pater prohibuit filium testari de his, de quibus poterat. Si Pater non redemit filium captum ab infidelibus, quia tunc, si filius decedat in captivitate, bona eius debet esse Ecclesia. Si Pater neglexit curam filii furiosi. Si Pater sit hereticus filio existente Catholico. Si Pater uxori filii dederit veniam ad mortem, vel mentis alienationem, vel aliter fuerit insidiatus vita eius. Omnes haec causae ingratitudinis tolluntur, seu purificantur per ingressum Religionis.

Postrem frater fratrem exhaeredare potest tribus de causis, videlicet si mortem voluit fratri inferre; si fratrem criminaliter accusavit. Si in substantia illius notabiliter jastrum fuit molitus.

Quid sentis de illis Parentibus, qui exhaeredant suis filios, vel filias, eo quod ingrediantur, & profiteantur Religionem, successions capacem?

Dico esse in statu aeternæ damnationis, ac teneri ad restitutionem.

Ratio: Quia per hoc filii non sunt deterioris conditionis, immo statum nobiliorem ac perfectiorem assumunt.

QUÆRO XIX. Quid censes de Executoribus Testamento, & de Confessario Testatoris præsentim?

LXXIII. Prenot. ex Sylvestro, Executores testamenti aliquando vocari commissarios, aut fideicommissarios, interdum divisores, interdum distributores, interdum executores, non simpliciter, sed ultimorum voluntatum. Executores ergo proprii sunt qui sententiam exequuntur. *Hoc notato*

Resp. 1. Testator potest nominare Executores sui Testamento ex hæreditibus, vel non hæreditibus, unum vel plures, masculos vel feminas, Laicos seu Seculares, vel Clericos immo & Religiosos. *Ita communiter Actores.*

Ratio: Nota tamen, quod Religioso ad id munerus necessaria sit licentia sui Prælati, Fratribus Minoribus de Observantia, & Capuccinis haec commissio dari nequit.

Resp. 2. Si quis Religiosus esset Executor contra decretum Canonum, & sine licentia Prælati, valerent acta eius, licet Prælatus non consentiat, modo non contradicat.

Ratio: Quia sacri Canones executionem Religiosum prohibit, non annulant.

Resp. 3. Religiosus Executor pium legatum potest applicare suo Monasterio, licet sit solus Executor,

Id est de paupere consanguineo, cessante fraude.

Ratio: Quia, ut probat Sylvester, distinctio parentum, est ibi evidens.

Potuisse applicare sibi?

Non potest; nisi sit in summa necessitate, in qua etiam ei licet capere aliena.

Resp. 4. Pro executione Testamenti non admittitur servus, nec mutus, nec surdus, nec prodigus, nec furiosus, nec pupillus. *Ita statuant jura.*

Resp. 5. Executor nominatus non potest executionem committeri alteri, nisi Testator id concedente, vel nisi sit executio nudi facti iam declarata.

Ratio: Quia standum est voluntati Testatoris.

R. 6. Si Testator nullum instituerit executorem, etiam quod legata pia speciat ad heredem.

Ratio: Quia hac censeatur esse mens Testatoris. *Nota tamen quod in hoc casu Episcopus iure communis executionem possit trahere ad se.*

Resp. 7. Nemo potest cogi ad Officium Executoris, qui tamen id detrectet, eo ipso perdit legatum (saitem illud quod in remunerationem hujus officiosi ei relictum) fuit quod alii Executtoribus accrescit;

Ratio est quo respons. 6.

Resp. 8. Executores tenentur omnia exequi secundum mentem Testatoris, quantum possibile est, tenenturque reddere rationem executionis.

Ratio: quia ante Vide supra n. 67. ubi ostensum est, et quomodo voluntas Testatoris circa pias causas possit mutari? Et à quo?

LXXIV. Resp. 9. Executtoribus non debetur salarium.

Ratio: Quia est officium voluntarium amicitie. *Nota tamen si ex ea functione parenter aliquod dampnum, debet eis resarciri. Vel si sint administratores bonorum, Judex ei debet constitutere salarium.*

R. 10. Executores testamentorum graviter peccant, si executione testamenti, præsertim quoad causas pias, longo tempore differant; animam tamen defuncti testatoris proper exercutorum negligentiam non punitur nova pena;

Ratio 1. p. Quia forte anima citius liberatur ex gravissimi Purgatoriis penitentia.

Ratio 2. p. Quia culpa heredum, & Executorum non debet nocere defuncto. Et quamvis interdum Deus in hac vita aliquos proper aliorum delicta puniat, eos tamen, qui lunt in purgatorio, & inferno, non puniat nisi ob propria eorum delicta, juxta illud patris, *ne pater filii.*

Not. Non esse culpados, sed laudandos illos Executores, qui modice tempore differunt erogationem elemosynarum, ut eo largiores erogent rebus defuncti melius venditis. Quod hoc ergo singularis prudentiis agat, & tum temporis moram, tum personam (que creditur ciuius, vel tardius liberanda) conditum, tum etiam augmenti elemosynarum quantitatem considerando, faciat, quod defuncto magis expedire judicaverit. Ita docet Angelicus Doct. quodlibet.

6. q. 8. art. 14.

LXXV. R. 11. ad 2. part. Quæsti, nimis tamen de Confessario, cui varia sunt observanda.

1. Ut sine gravi causa, & necessitate Testamento non assistat.

2. Nihilominus Testatore, cuius animam curat, de eaque coram divino tribunali ratione reddet, de quibusdam serio, & prudenter moneat.

1. Ut testamentum faciat, & legata condat bona intentione, ac in statu gratiae, in qua confidat se esse, post debitam contritionem, & Confessionem; quia in eo statu confidat ei ad satisfactionem pro peccatis commissis, & ad majoris glorie consecutionem.

2. Ut si hoc neglexit, suspectis postea Sacramentis, saltem renovato consensi omnia prius ordinata ratifice, & ordinanda approbet.

3. Ut in contendendo testamento magis respiciat Dei honorem, & sum propter salutem,

tem, quam suos consanguineos, & amicos. *Hinc* constuant, ut pro anima sua plurima sacrificia, preces, atque opera, v. gr. elemosyna fiant. Si tamen amici, & consanguinei etiam egentes sint, eorum specialiter meminerit. 4. Ut ea, que vivens pro salute anime sue exequi posset, non committat hæreditibus, melior enim est conditio possidentis: unde est illud: *Fac modo, que moriens facta fuisse voles.*

3. Interroget testatorum (id est de quocumque alio infirmo) an ei incumbat restituere aliquis damni, famæ, vel bonorum anime? Quia si respondeat, se omnia velle restituere, Confessor vero probabilitate timeat, promissionem non esse implendam, loquatur ei efficaciter ad cor, nec absolvat, nisi judicet sinceram esse promissionem, ac simili meatus, eum de novo mortaliter peccatum, si non restituat, vel restitutum notabiliter tempore differat.

4. Si infirmus sit usurarius, non absolvatur, nisi facta prius cautione de restituendis usiris, moneturque ut caveat, ne bona certò aliena hæreditibus, vel pnis causa relinquat, sed certa pro certis, inserta veritate restituatur. Hos enim Deus vult talium bonorum esse hæredes.

5. Confessarius monet Executores testamenti, ne eius executionem protrahant, & ob hoc suis animis, & anima defuncti gravior noceant, iuxta antea dicta.

6. Præter hæc Confessarius poterit proponere questiones omnibus infirmis communes, v. g. an velet mori in fide Romana Catholica, & credat quidquid illa credit. An firmiter speret in Deo, & ab eo peccatorum remissionem. An habeat firmum propositorum emendandi vitam, si morbus evaserit. An laboret conscientia aliquis peccati mortali in confessione aliquando omisisti; vel penitentie sacramentalis non impleta. An receperit scienter aliquod Saeramentum in mortali, & similia, &c.

C A S U S .

Casparsus Tutor reliæ est quedam summa pecuniarum, in pupillorum utilitatem convertenda, & cum res quedam fructifera à Ludovico vendenda exponeatur, fidemque in scriptis dederit de ea emenda, interim, dum de pretio agunt, offertur Casparo sibi venalis multo pupilli utilior, que reddit sex pro centenario, cum illa prior vix reddat ad quatuor.

Quæritur an Tutor debeat utilitatibz pupillorum cum jactura sui bonoris propiscere, ita ut pati magis tenetur dannum aliquod temporale in suo quam permittere, ut bona pupillorum, quorum est Tutor, illud patiantur?

Sententia affirmativa fundatur hac ratione: Quia is qui obligatur ex officio ad aliquid, tenetur non tantum ex charitate, sed etiam ex justitia ad illud; & prœvidit Iudeus, vel Prautor si videat latrones invadentes domum, aut hominem volenter occidere alium, tenetur sub culpa mortali, & vinculo restitutions ad impedientium hec mala, etiam cum aliquo periculo datur proprii. Arg. c. *Sicut dignum, de Homicidio voluntario.* Ubi Alexander Papa III. ait: Qui potuit hominem liberare à morte, & non liberavit, occidit, nec caret scrupulis impunitas occulta, qui manifeste facinori desinit obviare. Et hoc præcipue intelligi de illis quibus ex officio id incumbit, quia tales contra justitiam delinquunt; Verum

Sententia negativa sequenda est. Probatur primò. Quia nullus Tutor, qui sit vir cordatus, intendit se obligare ad habendum majorem curam pupillorum quam sui, nec reperitur, qui vellet tutelæ minus suscipere cum tanto onere, & vinculo.

Secondo. Quia nulla est lex, que obliget ad hoc Tutorum, nequilibet illius fuit umquam Tutor tanto scrupulo vexatus, qui se obligatum agnoscere, ad tantam sollicitudinem, ut si non anteponeras damna pupillorum sibi damnis propriis, crederet peccasse mortificare, aut obnoxium esse restitutionem.

Tertiò. Quia non est intentio illius qui in testamento pupillis suis Tutorem instituit, obligare eum ad piura, quam jus ipsum obligat, quod est ad duo: *Primum* ut pupilos à criminibus intacts conservet, *secundum*, ut res eorum ab injuria impiorum preservet, ut dicunt in cap. *Omnis artus*, 12. *quasi*, 1. & leg. 1. ff. de *Tutel.* ubi Tutores dicuntur quasi tutores. Nam *tertium*, quod aliqui addunt, ut pecuniæ, seu bona mobilia parvi momenti, & que corrumpi facile possunt, in res pupillarum fructiferas convertat, intelligitur, quando id licet fieri potest, & inventur empiores. Et sicut institutos Tutores, non tenebant cum damno suo filiorum bonis consulere, ita nec Tutor.

Quartus. Quia etsi illi officiales, qui seipso locant, & mercede accipiunt, pro munere aliquo obeundo, teneantur obstatre damno alieno cum periculo proprio, & rerum suarum damno, iuxta quantitatem mercedis, ita ut si officii stipendium, & damnum, cui est obstantum, excedat documentum proprium, cui se offertur, teneantur, tunc hoc subire, ut illud evitent: secus autem, quando stipendium est parvum, & damnum proprium præponderet magis quam alienum: alii tamen officiales, qui nullo præmio, aut mercede inserviunt, sed solita tale munus agunt, quia fuerint ad hoc electi, vel hoc suscepientur ex mera liberalitate, & pietate, nec se ad id obligarunt quam ad agendum id quod possunt; non tenentur ex justitia mali alieni occurtere cum damno proprio: & idem quavis alii mercede conduci, si animo alieno non obstant, teneantur de levi etiam culpa, qui tamen absque mercede illa inserviunt, non tenentur ad restituendum, nisi ex dolo, & culpa lata, seu gravi.

Cum ergo Tutores absque mercede pupillorum curam habeant, non ligantur in conscientia pro illorum rebus ad patientiam jacturam in propriis, sed iuxta leges prudentias tantam de illis suffici habere curam, quantum de suismet habent.

Addo etiam, quid in casu presenti Tutor promissionem dedit non tantum simplici verbo, sed in scriptis, quam etsi putent aliqui etiam acceptatam, & coram testibus factam, non obligare nisi sub culpa veniali, quia contrariatur virtuti fidei tantum, quæ fidelitas, & veracitas dicitur: & hæc obligat sub debito solum morali, & non justitia, nisi forte per accidens ratione materie gravis, & nocive quæ promittit, ut in Caiet. 2. 2. q. 111. art. 1. dub. 4. attamen quia ex non servata bac promissione non solum arguit Tutor de mendacio potest, sed honoris sui jacturam patitur, ut in case dicuntur, neque aliquam ex tutea mercede habet, idem promissionem absque dolefaciâ tenuerit servare, & promissionem non solum scripto, sed simplici verbo factam obligare, ex vi, & natura sua ad culpam mortalem, est communis opinio: quia promittere non solum significare verum, sed dicere illud obligandum se ad servandum, & adimplendum id quod promittit, ac prœdicti qui promisit non stat, non tantum contrariatur fidelitati, & veritati, quia mentitur, sed etiam justitia legali, quæ respecti contractum, & societatem humanam in promissis servandis, ut docet S. Anton. 2. p. tit. 10. c. 1. S. 4. & quæcumplures alii.

Negue obstat, si dicatur promissionem in caso praesente non obligare, eo quod supervenient aliiquid, quod si à principio sciretur à promittente, nequam quæ promitteret, ut ait Gloss. in c. *Significat.* 1. de *Homicidio*, & tradit D. Th. 2. 2. q. 110. art. 3. c. 5. Jam autem si Tutor, quando promisit, scire futuram aliam rem multo utiliore pupilli, non promisisset emere hanc, quæ est minus notabiliter fructifera, quia ut ait *Seneca lib. de Beneficio*. Promissionis cessat, superveniente rerum mutatione, vel statu.

Resp. Quod in impedimentis, que occurrint post promissionem factam ne executioni mandetur, debet fieri aqua collatio cum re promissa, consideratis conditionibus locorum, personarum, temporum,

De variis modis acquirendi dominium.

& negotiorum, & id, quod recta ratio suserit esse honestius, id executioni mandandum est; Et quia in casu praesenti occurrit Tutori jactura proprii honoris, & damnum pupillorum, non tenetur huic obviare cum fractione fidei date, que redundat in contumeliam suam, magisque decet Tutores consulere sibi quam pupillis, & maximè, quando damnum proprium præponderat damno pupillorum. Confessarius prouide diligenter perpendat, an Tutor possit jacturam honoris resarcire absque pupillorum damno, cum enim nondum sit cum Ludovico conveniens de pretio, & idem promissio emendi intelligatur, dummodò pretio justo res vendatur, & prædium, quod reddit de fructibus quatuor pro centenario, multo minori pretio emendum sit, quam quo ceteris paribus reddit sex pro centenario, debet Tutor in conventione pretii utilitati pupillorum consulere, & non tanti emere prædium unum, quam aliud.

Ad id vero, quod in principiis objiciebat, Judices, & alios Officiales teneri cum periculo proprio obviare damna allorum, Resp. Id verum esse in illis Officiaibus, qui mercede ad id conducuntur, ut sunt Judices, Prætores, & alii, quibus stipendium datur pro munere suo obeundo, & idem isti tenentur ex commutativa justitia restituere damnum, cui non obstant ex levi culpa: sed illi, qui nulla mercede conducuntur, sed vel ait alius eliguntur, vel ipsimes suscipiunt illud officium ex liberalitate, & pietate absque pretio, & mercede, non tenentur rigore tanto ad obviandum alii mali, nec ad restituendum obligantur, nisi quando dolose, & culpa lata noluerunt damna aliena impeditre.

Ludus, Spensio.

QUÆRERO XX. Quid censes de his contradictibus?

LXVI. **R**esp. 1. **L**udus (quoad præsens) est pacatum, seu contractus, quo ludentes omnes obediunt causa pacis, ut vitori cedat, quod uterque exposit. Spensio est contractus, in quo duo de vertente, vel eventu aliquis rei contendentes, sibi vim cessimus aliquid spondent, ut hoc sit ejus qui veritatem sequitur.

Resp. 2. Utterque contractus per se, & ex natura sua est licitus, si nimis vestiarum debitis conditio[n]ibus.

Ita S. Doctor infra q. 168. art. 2. in *Sed contra de Ludo* (quod etiam de Spensiō potest intelligi) cuius verbis ad longum vide supra *Trag. 3. Exam. 3. n. 45. & 46. Immò legitur in vitiis Partim B. Populatio esse revelatum, quod quidam joculari futuratur etiā sibi consors in vita futura.*

Et S. Thomas ibidem art. 3. ad 3. de *Histriomibus*, ait: „Ludus est necessarius ad conservationem humanae vite: ad omnina autem, que sunt utilia conservationi humanae vite, depare possunt aliquae officia licita. Et idem etiam officium histriorum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum, nec sunt in statu peccati, dummodo moderatè ludo utantur; id est, non utendo aliquibus illicitis verbis, vel factis ad ludum, & non adhibendo ludum negotiis, & temporibus indebitis. Et quamvis in rebus humanis non utantur alio officio per comparationem ad alios homines, tamen per comparationem ad seipsum & ad Deum, alias habent seriosas, & virtuosas operationes, puta, dura orant, & suas passiones, & operationes compunt, & quandoque etiam pauperibus eleemosynas largiuntur. Unde illi, qui moderatè eis subveniunt, non peccant, sed justè faciunt mercedem ministeri eorum eis tribuendo. Si qui autem superflue sua in tales consumunt, vel etiam sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utantur, peccant, quasi eos in peccato foventes.“

„Unde Augustinus dicit super Joannem, quod dona te res suas histriobus, vitium est inmane, non virtus; nisi forte aliquis histrio esset in extrema ne-

, cessitate, in qua esset ei subveniendum. Dicit enim Ambr. in lib. de Officiis: Pascit fame morientem: quisquis enim pasco hominem servare poteris, si non paveris, occidisti. *Hec ibi S. Doctor.*

Item qualiter in ludo peccari possit, pulchre ex-

plicat S. Thom. in eodem art. 3. in corpore, dicens:

„cundum rationem, superfluum dicitur, quod regu-

lam rationis excedit. Diminutum autem dicitur ali-

quid, secundum quod deficit a regula rationis. Die-

um est autem, quod ludicra, seu jocosa verba, vel

facta sunt dirigibilia secundum rationem. Et idem

superfluum in ludo accipitur, pro quod excedit regu-

lam rationis; quod quidem potest esse dupliciter:

„Uno modo ex ipsa actione, que assumuntur

in ludum, quod quidem jocandi genus secun-

dimulū dicitur esse illibale, petulans, flagi-

tiosum, obscenum, quando scilicet uitur aliquis

causa ludi turpibus verbis, vel factis, vel etiam his,

quaे vergunt in proximi nocumentum, que de se

sunt peccata mortalia. Et sic pater, quod excessus

in ludo esse peccatum mortale. Alio autem modo

potest esse excessus in ludo secundum defectum de-

bitarum circumstantiarum, puta, cum aliqui uti-

tur ludo, vel temporibus, vel locis interdictis, aut

etiam præter convenientiam negotii, seu personæ.

Et hoc quidem quandoque potest esse peccatum

mortale propter vehementem affectus ad ludum,

cujus delefactionem præponit aliquis dilectioni Dei,

ut illud contra præceptum Dei, vel Ecclesia talibus ludis non refugiat. Quandoque autem est

peccatum veniale, puta, si aliquis non tantum affi-

citur ad ludum, quod propter hoc velut aliquip con-

LXXXVII. **R**esp. 3. **C**ondiciones ad justitiam ludi sunt tres.

1. Ut ludentes sint sui juris, seu possint liberè dis-

ponere circa rem, quam ludo exponunt. De quo, que dici possint, colligunt ex supra dictis de domino, quinam illud habeant, & quorum honorum: vel si

dominum non habent, saltem licensiam expendendi, vel expressum, vel tacitam suorum Superiorum, ut Religiosi, Scholaris, filiisfamilias, pupilli, uxores, &c. ubi & ipsiems Prelati Religiosi suam conscientiam considerare debent.

2. **C**onditio est, ut alter alterum per injuriam, v. g. per minas, fraudes, convitias, &c ad ludum non pertraxerit. **H**inc si quis simulat se parme peritum, ut sit alterum alias ludere nolentem allicit: vel si convitius eum lassetur, ad quæ vitanda in ludum consentit, alias non consenserunt, tunc, si ille sic perturbatus perdat, alter, qui lucratus est, juxta communior, & probabiliorem sententiam tenetur ad restituendum. **I**dem est de eo, qui perdidit, & lucratum cogit, ut ludum continuet.

Ratio: Quia est contractus per injuriam, & libertatis ablationem extortus. Quod sic magis explicatur. Licet talis simplicer voluntariè, & secundum quid solum involuntariè, ludo, & voluntariis mistum absolute sufficiens sit ad validè transferendum dominium (ut patet in eo, qui iuste quidem pretio, immo utitur tam, vendit domum) si vi, vel fraude non sit extortum; securus tamen est, si adit vis, fraus, aut dolus, qui nemini patrocinantur: **Sed** in dicto casu est vis, vel fraus. **Ergo**.

Oppone: Si ipse induxit lucratur, potest lucrum retinere. **Ergo**, & inducens.

Negatur cons. Inductor enim tenetur ratione iniurie, qua alterum damnum dedit, quem facit induxit.

Dico, non. Esse verum, si præcisè spectatur con-

tractus, non vero si intercedat iniuria: sicut si

unus ludens sub ludo decipiat in numero puncto-

rum, vel calculorum, non potest lucrari, benè ta-

ma
mea

men deceptus. Alter dico; ant. esse verum, nisi alter tacite juri suo cedat.

Tertia conditio est: Ut non utatur fraudibus contra leges iudi, uti est, v. g. certo signo notare chartas, alias enim tenentur ad restitutionem lucri. Leges autem iudi sunt, quas ipsi ludentes communis consensu inter se statuunt, vel que in eo loco recepta sunt, si inter se nulla faciunt.

Fraudes, vel astutiae per communem consuetudinem receptae, vel in quas tacite, aut expressae consentienti ludentes, sunt licet, v. g. videt unus se certò lucraturum, rogat æmulum, an veit ponere duplum. Vel videt æmulum in numerandi signis errantem, & non monet, licet lucratur, ubi talia per consuetudinem sunt recepta. Verum tamen est, si affectus lucri esset nimis immoderatus, esset etiam peccaminosus.

Resp. 4. Sun aliqui iudi civili etiam Laicis, prohibiti, illi *nimirum*, qui magis fortuna quam arte reguntur, & in iure communiter significantur non min alearum.

Hic iudicis alearum Jure Canonico prohibitus est Clericus, & Religiosus, & sic ludendo peccant mortali, non quidem si userint semel, bis, vel ter, sed si hinc iudicis vacaverint, id est, crebit, ac per longum tempus userint: his enim solis penae impuniantur. *Hinc si*, secluso scandalo, ab breve tempore (etsi crebro) recreationis causa si userint, non sunt dannandi peccati mortalis, nisi propria ordinis Statuta id prohibeant. Loquendo de Laicis, si in loco non vigeat Lex sub gravi pena prohibens, non peccat mortaliter.

Quæro XXI. Qui iudicis verito fuit, aliquid lucratus, tenetur ad restitutionem, & qui in eo perdidi, tenetur in foro conscientiae solvere?

LXXXVIII. Resp. 1. Communior Thomistarum, & verior est sententia, quod qui lucratus est per iudicium à lege prohibitus, sine fraude, dolo, & vi ab aliis, qui de suis bonis liberè disponere possunt, possit lucrum retinere, usque dum iudex iubet restituere.

Ratio: Contractus iudi jure natura habet vim transferendi dominium, & hoc autem, quod sit prohibitus, nec iure naturali, nec iure proprio impedire contractum domini. Ergo prob. ant. pro 2. p. *Primo:* Plures sunt contractus prohibiti, & iure naturae illiciti, & iure naturae non sunt irriti, v. g. Matrimonium post votum simplex castitatis, vel post sponsionem cum alia, & promissio meretrici facta pro usu corporis. Ergo similiter. *Secundo:* Leges illæ prohibentes sunt solam penales, & per denti solam concedunt actionem ad repetendum coram iudice. Ergo non obligant ante sententiam iudicis condemnatorum.

Resp. 2. Probabilis videatur, quod qui iudicis verito perdidit, in conscientia tenetur solvere, eti si userint pecunia non praesente, sed credita, id est, absente: sicut possit solutionem reponere in iudicio.

Ratio: Ex una parte promissio de re licita, ut hic est soluto facienda, est servanda, & Reipublica interest, ut fides data servetur; Ex altera parte nulla est lex civilis irritans illum contractum promissionis, & date fidei. Nam leges civiles solam dant ius repetendi iudicio, nec ullam faciunt distinctionem inter illum qui iudit pecunia credita, & qui presente. Ergo.

Accedit, quod alias deterioris conditionis esset, qui pecunia praesente iudetur, qui hi tenetur ad solutionem, & non aliter, quod non videatur dicendum.

Dixi, posse repeti in iudicio; nam privata repetitione non sufficit, ut alter teneatur restituere. Si autem sors verecundatur repeterre in iudicio, non tandem id posset uti occulta compensatione, quia dominum non est translatum, quo alter non potest privari, nisi per iudicem.

Not. tamen, intelligendum hoc esse de jure communis, nam iure particulari in quibusdam locis hoc promissio solvendi ex pecunia absente non obligat, & sic videatur esse intelligendum. S. Thom. supra q. 32.

art. 7. ad 2. dicens: *Aliquid autem ulterius videtur esse illicium ex jure positivo civili, quod prohibet universaliter tale lucrum.* Quod autem non loquatur de prohibitione universalis ex jure communi, sed specialium Provinciarum, patet, quia subdit. *Sed quia ius civile non obligat omnes, sed eos solos, qui sunt his legibus subjecti, & iterum per dissuetudinem abrogari potest: id est apud illos, qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem qui lucratur, nisi forte contraria consuetudine pravaleat, aut nisi aliquis lucratus sit ab eo, qui traxit eum ad ludum, & quo in R. ad Oppos. n. 77, in quo casu non tenetur restituere, quia ille qui amisit non est dignus recipere, nec potest licet retinere tali iure positivo durante: unde debet de hoc ecclæmosynam facere in hoc casu. Hec S. D.*

QUÆRO XXX. Licetne ludere, iudo *nimirum* honestos, & absque sacramentorum rerum irreverentia, sub hoc pacto, ut virtus pro victore, aut pro animabus in Purgatorio Rosarium, vel Missam dicat?

LXXXIX. Resp. Probabilis affirmo iuxta proximum devotorum in diversis Religionibus.

Quid si paupr. fiat hoc modo, ut unus se obliget ad preces dicendas, alter ad dandam communitatii honestam recreationem in cibo, & potu, si vincatur?

Affirmo pariter licere: *Tum quia non committitur irreverentia. Tum quia non est species simoniz, ut quis posset putare. Quia non intercedit ratio pretii, ut requiratur ad simoniam.*

QUÆRO XXXI. Qui per iudicium, & sponsionem non potest perdere, potestne lucrari, & lucrum in conscientia retinere?

LXXX. Resp. Tres principiæ casus sunt, de quibus.

Primus est: Si alter sit ita peritior altero, ut mortaliter certo sit lucraturus. Vel si de re, super quam fit sponsio, tam certius sit, ut non possit perdere.

In hoc casu, si vivi iudi, si vivi sponsionis probabilitas est, tales non posse lucrari, vel lucrum retinere.

Ratio: *Tum quia error, si vivi dolus dedit causam contractus. Tum quia contractus iudi, vel sponsionis ex natura sua videtur exigere, ut periculum perpendi sit æquale in lucrabilitate. Si enim virtus victoris peritiam novisset, cum eo non lusisset nec spopondisset. Subiungo: Sed quando dat causa contractui, hic vel est irritus, vel irritari potest.*

Quid si inæqualitatem novit, & tamen lusit?

Dico: Tunc tacite, vel expresse consensit, ut alter luxurie, qui prouideat lucratur. *Id est*, si animo ita est paratus, ut, licet de facto inæqualitatem non noverit; si tamen novisset, adhuc lusisset; *Tunc enim virtualiter censetur inæqualitatem condonare.*

Secundus casus est: Si is, qui iudicet, habet animum non iudicandi pro pretio; vel non obligandi se ad solvendum; vel solutum repetendem, talis non potest lucrari.

Ratio: *Quia æmulum suum decipit, & æmulus non lusisset, si fraudem cognovisset.*

Terterus casus est: Si alter iudicentem rem depositam alienare nequeat, v. g. Religious, aut filius-familias.

Religious sicut sine Superiorum licentia rem (ut pote quæ est Monasterii) non potest in iudicium depone, ita nec lucrari, potest tamen cum licentia. Filius-familias pubertatem ingressus, id potest, si habet bona propria castræ, vel quasi, aut Pater alius pro recreatione dederit. Si autem nihil habet proprii, sed tantum alienum, & collutor id scit, neuter potest lucrari.

Si in aliqua Universitate, vel Aula sumptibus Parentum sustentetur, ex summa centum imperialium sustentationi sui destinata, potest quatuor, vel quinque per annum honestæ recreationi, seu iudo insimul, qui dominum non est translatum, quo alter non potest privari, nisi per iudicem.

Si in aliqua Universitate, vel Aula sumptibus Parentum sustentetur, ex summa centum imperialium sustentationi sui destinata, potest quatuor, vel quinque per annum honestæ recreationi, seu iudo insimul,

Cui

De variis modis acquirendi dominium.

Cui solidum quatuor in iudicium depone licet, is ab uno, & eodem non potest nisi quatuor singulis commissionibus lucrari, nisi forte alter cedat juri suo. Potest tamen lucrari plures, si iudicat cum pluribus, p. t. a. quibus illorum quatuor. Et ab uno potest lucrari plus pluribus commissionibus: tandem ob tacitum parentis facultatem potest etiam in iudicium depone, quidquid lucratus fuit.

EXAMEN V.

De restitutione in genere, & in specie de ea, quod bona animæ, corporis, famæ, & honoris.

De qua S. D. 2. 2. quest. 62. per 8. art.

QUÆRO I. Qui est restitutio, cuius speciei justitiae actus, quanta ejus necessitas, quo & quod ejus radices, seu capita?

LXXXI. Resp. 1. Restitutio definitur sic: *Est actus iustitiae* (*nimirum* commutativa, ut dicatur) *quo res ab alio accepta redditur, si non eadem numero, salem in specie, vel damnum illatum compensatur.* Unde S. D. hic art. 1, in corp. art. 1: *Restitutio nihil aliud esse videtur, quam iterum aliquem statutum in possessionem, vel dominium rei sui.* *Si propriæ loquamur, differt a satisfactione, quod hæc fiat in compensatio, nem honoris lazi, seu offense illatum; restitutio vero fiat pro damno rebus illato.*

Resp. 2. Restitutio formaliter est actus solus iustitiae commutativa. Pro quo vide in bac Tract. Exam. 1. num. 6. in R. ad 2. Oppon.

Resp. 3. Restitutio ablatis saltem in iudicium est necessaria ad salutem.

Ratio: *Quia conservare iustitiam est necessarium ad salutem.* Unde ad Rom. 13. *Nemini quidquam debetis.* Et S. August. Epist. 54, hic art. 2. à S. Th. citatur ait: *Non dimittitur peccatum, nisi restitutio ablatum, puta si resistit potest, & querit potest.* Est. *Nam vita semel ablatâ in se resitutio non potest.*

Dixi, saltem in iudicium: *Quia imponitencia excusat a restituitione in re, attamen homo animo semper pars esse debet, quod restituere velit, cum ad eam fortunam pervenerit.*

Resp. 4. Preceptum restituendi est formaliter affirmativum, implicitè tamen est negativum, & reducitur ad preceptum non furandi. Ita S. D. art. 8. ad 1.

Ratio 1. p. *Quia per actum possitivum impletur, & omissione violatur.*

Ratio 2. p. *Quia voluntate negationem: Non resinas alienum.* *Hinc* juxta conditionem precepti negativi obligat semper & pro semper, salem in iudicium ut ante dictum.

LXXXII. Duplex est radix restitutio, *nimirum* res accepta, & injusta acceptio rei; *Id est*, homo tenetur ad restituionem ex duplicitate capite, *nimirum* vel ratione rei acceptæ, vel ratione injusta acceptæ.

Ita S. Thomas hic art. 6. in c. dicens: *Ratione, rei tenetur eum restituere, quandiu enim apud se habet, quia, quod haber ultra id, quod suum est, debet ei subtrahi, & dari ei, cui deest secundum formam commutativa iustitiae.* Sed ipsa acceptatio rei alienæ potest tripliciter se habere: quandoque enim est injuriosa, scilicet contra voluntatem existens ejus, qui est rei dominus, ut patet in furto & rapina. Et tunc tenetur ad restituionem, non solum ratione rei, sed etiam ratione injuriose actionis, etiam res apud ipsum non remaneat. Sicut enim, qui percutit aliquem, tenetur recompensare injuriam passo, quamvis apud ipsum nihil maneat, ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiam nihil inde habeat. Et alterius pro injuria illata debet puniri. Alio modo accipit aliquis rem alterius in utilitatem suam abs-

, que injuria cum voluntate scilicet ejus cuius est res, sicut pater in mutuo. Et tunc ille qui accepto, p. t. tenetur ad restituionem ejus, quod accepto, non solù ratione rei, sed etiam ratione acceptio, nisi, etiam rem amiserit, tenetur enim recompensare ei, qui gratiam fecit; quod non fiet si per hoc damnum incurrit. Tertiò modo accipit aliquis rem alterius, absque injuria non pro sua utilitate, si cut patet in depositis. Et ideo ille qui sic accipit, in nullio tenetur ratione acceptio, quinmodo accipiendo impedit obsequium. Tenetur autem ratione, non rei & proper hoc, si ei substrahatur res, absque sua culpa non tenetur ad restituionem: secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositum amitteret.

Alli DD. claritas gratia assignant tres radices restitutio. 1. Ex iniusta acceptio, que solet etiam appellari restitutio ex delicto, vel damnum illatum, & eo spectat omnis iustitia damnificatio. 2. Ex re accepta, quando nimirum res aliena detinetur, sive bona fide, ut quando res furtiva bona fide est empta & sic est sine peccato; sive mala fide, & sic est cum peccato, ut patet in furto, vel si emens sciat rem esse furtivam. Ex contractu si nimirum vi alicuius contractus fuit aliquis debet & non solvat.

QUÆRO II. Quomodo restituet, qui alium damnificavit in bonis spiritualibus, sive naturalibus; uti sunt usus liberi arbitrii, & rationis, Scientia, Studium, &c. sive in supernaturalibus, uti sunt gratia Dei, Sacramenta, virtutes, &c. sive ad animæ salutem spectantibus, uti sunt Status Religiosus, Clericalis, aut Praebenda?

LXXXIII. Resp. 1. Qui veneno, filtro, maleficio, &c. alteri absulit usum rationis, tenetur quantum in se est, maleficium tollere; remedia, quibus convalescat procurare; & omnia danda inde secuta compensare.

Ratio: Qui est causa damni, tenetur illud reparare pro possibili.

Resp. 2. Qui vi, vel fraude aliis impediti à studio litterarum, tenetur ad restituionem.

Ratio: est eadem.

Resp. 3. Qui alium induxit in errorem, vel docebat falsas sententias in rebus Fidei, vel in generis ratione, tenetur restituere, & conclusiones, ac falsas sententias revocare.

Ratio: est eadem.

Resp. 4. Prelati, Parochi, & similes quibus ex officio curæ animarum invigilandum est, tenentur reparare damna quæ subdit ex eorum negligentiæ patiuntur.

Ratio: est eadem: Cui addo, quod quis homo habet stricium jus ad usum rationis. Item ad hoc, ne vi, vel fraude impediatur studiis, ne inducatur in errorem. Item ut a suo Prelato accipiat ea, quæ sunt curæ animæ.

LXXXIV. Resp. 5. Qui fraude, vel in aliquem induxit ad peccatum, teneat ad ejus damni reparacionem pro possibili.

Ratio: Ubi intercedit fronus, vel vis, ibi est locus iniuriae.

Quo autem modo reparavit?

Dico: Si enim vi detinet in occasione peccandi, tenetur eum liberare, si eum meo oppressum; tenetur eum securitatem restituere: si eum decepit, tenetur veritatem docere. Item tenetur eum ad meliorahortari, preces pro eo ad Deum fundere, & meliori quo potest modo laborare, ut respicatur. Immò si damnum spirituali sit annuum damnum temporale: v. g. si taliter insuper vulneravit corpore dum eum vi tenuit in malo, vel si sine expensi non possit à malo revertere, etiam tenetur etiam ad reparacionem illius damni temporali, & ad faciendas has expensas.

Quid si non possit eum à peccato revocare, nisi cum periculo vite?

Dico: Cum charitas interdum obliget pro fratribus animam ponere, à fortiori hac obligatio habet locum,

Mm 2 cum,

Tract. VIII. Examen V.

276

cum, ubi simul adest debitum justitia?

Revidenda hic sunt que diximus supra de dilectione proximi. Item de correctione fraterna. Item de scandalo.

Dixi in R. 5. *Qui fraude, vel vi, nam qui aliquem induxit sine vi, vel fraude ad peccatum, ratione cuius non solum apud Deum gratiam, sed & apud homines omnem amissi astimationem, licet graviter peccet, non tamen tenetur ei aliquid restituere.*

Ratio: Quia scienti, & volenti non fit injuria. LXXXV. Resp. 6. Qui per injuriam, id est, vi vel fraude à Religione retraxit aliquem, ex cuius praesentia religionis accrescisset, sive ex persona industria, sive ex hæreditate temporali utilitas, tenetur ad ejus restituendum.

Ratio: Quia damnum illud temporale est illumatum contra justitiam.

Nota tamen, compensationem non esse faciendam aequaliter, si retrahatur Novitius, ac professus, sed secundum quantitatem juris acquisiti Monasterio. Qui enim retrahit Professorum, & sic Cenobium privat aliquam hæreditatem, vel alio emolumento, tenetur in totum. Qui retrahit Novitium, non tenetur in totum: quia hæredes adhuc pendaunt ex futuro eventu. Si retraxit Candidatum Religionis, seu qui in Monasterio est jam recepus, sed nondum vestitus, adhuc minor erit obligatio.

Resp. 7. Talis etiam ipsi retrofacta tenetur in bonis spiritualibus restituere juxta suam facultatem, nimirum impedimenta in futurum revocando, pro ejus resipiscientia præces ad Deum fundendo, eum serio horlando, ut pristinum propositum exequatur.

Ratio: Quia hæc media tali fini sunt proportionata.

Dixi in R. 6. *Qui vi, vel fraude; si enim hæc desit, licet fiat ex malevolo animo, & religionis odio graviter quidem peccatur contra charitatem, non tamen contra justitiam: adeoque non est tamen restituendum.*

Resp. 8. In eo casu retrahens non tenetur ingredi de Religionem loco retrahi, nec substituere alium.

Ratio: Assumptio status religiosi debet esse omnino libera, nec ullo metu licet aliquem ad eum compellere.

Resp. 9. Si damnum temporale Religionis illumatum non posset alter resciri, quam se ei tradendo in famulum, ad id teneretur; non tamen in Monachum.

Ratio pater ex dictis.

LXXXVI. Resp. 10. Qui absque justa causa Novitio negat votum ad professionem, non tantum peccat mortaliter contra charitatem, ut ex se clarum est, sed & contra justitiam.

Ratio: Cenobium, & Novitius tacite inter se ineunt contractum: Novitium omnibus temporalibus renuntiando, suam habilitatem rigoroso examini, & iudicio subiectis discundam; Monasterium vero Judentices, & Examinateores constituit, qui de ea sententiam ferant. Ergo si quis Capitularium non ferat sententiam juxta meritum Novitii, peccat contra contractum, & justitiam.

Causa Novitio negandi suffragium ad Professionem debent scrii ex propriis Statutis cuiusvis Religionis, v. g. gravis infirmitas, mala indoles, defectus ingenii, &c.

Dic mibi, an Novitius ad saculum rediens teneatur Monasterio solvere expensas?

Ratio: non teneri, nisi factum sit de hoc pacatum, quod cum justum sit, servari debet. Vel nisi habitus suscepit fraudulenter, id est, cum animo redeundi ad saculum.

Ratio Fraus & dolus nemini patrocinantur.

LXXXVII. Resp. 1. Quod haecmodi dictum est, proportionabiliter intelligi debet de eo, qui aliquem injurat impedit à consecutione aliquicis Officii, vel Præbendæ.

Sensus patet ex verbis S. Thom. hic art. 2. ad 4. dicti: „Aliquis potest impetrare aliquem, ne habeat Præbendam multipliciter: Uno modo justè, puta, si intendens honorem Dei, vel utilitatem Ecclesiæ procurat, quod datum aliqui personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem, vel ad aliquam recompensationem faciendam. Alio modo injusè, puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit proper odiu, vel vindictam, aut aliquid hujusmodi, & tunc si impedit, ne Præbenda detur digno, consuleat quod non detur antequam sit firmatum, quod ei detur, tenetur qui dem ad aliquam recompensationem pensatis condicib[us] personarum, & negoti secundum arbitrium sapientis, non tamen tenetur ad aequalē, quia illa, nam nondum fuerit adeptus, & poterat multipliciter impediti. Si vero jam firmatum sit: quod alii, cui detur Præbenda, & aliquis proper indebitum causam procreat, quod revocetur, idem est, ac si iam habitan ei auferret, & ideo tenetur ad restitucionem aequaliter tamen secundum suam facultatem. Hac S. D.

QUÆRERO III. Quomodo restinet, qui alium damnificavit in bonis corporis, occidendo, vel mutilando? LXXXVIII. Ante Resp. Nota in presenti, damna esse duplicita. 1. Naturalia, seu personalia, ut sunt ablatio vita, membra, virium, pulchritudinis, &c. 2. Realia, qua nimur, vel ipse Iesus, vel ejus hæredes patiuntur in bonis externis, ut sunt expensæ in medicis, lucrum cessans, damnum emergens. Hoc notato.

Resp. 1. Probabilis est quod pro damno corporalis, ut ablatione vita, membra, virium, &c. ex justitia in alio genere bonorum facienda sit aliqua restitutio ipsi Ieso, & hæredibus ejus necessaria, etiam ante sententiam. Judicis, licet ex damnis corporali nullum sequatur damnum in bonis temporalibus.

Intelligitur ex S. Thom. hic art. 2. ad 1. dicente: „Quandiu, quod est ablatum, non est restituibile, le per aliquod aequalē, deber fieri recompensatio, qualsi possibilis est: puta, cum aliquis alii debet, tulus membrum debet et recompensare, vel in pensione, vel in aliquo honore considerata conditione utrinque persona secundum arbitrium boni viris: Utrinque, inquam, persone, occisoris quidem, an sit dives vel pauper; dedit enim major restitutio imponenda est: occisi autem, an familiaris sua fuerit utilis, vel iniutus, an sexus, an sanus, vegetus, infirmus, an doctus, an ignarus: quia pro homine juvene, utili, sano, docto, &c. maior imponenda est restitutio. Item attendendum est modus occasionis an facta aperio Marte, vel per insidias, quia ubi insidiae, ibi major injuria.

Adversari, inter quos etiam sunt aliqui Thomistæ, dicunt, vel S. Thom. loqui de damnis realibus ad naturale consequit. Vel ly debet ab eo sumi sicut idem significet, ac ly debet, est convenient, non vero, quod sit necessarium.

Verum prima solutio est nulla; tum quia S. D.

expressè loquitur de compensatione membrorum ablati

quod ex damnum naturale. Tum etiam, quia ut patet,

loquitur de eo, quod non est restituibile per aequalē,

sed debet restituere secundum arbitrium boni viri, dan-

na autem realis sunt restituibile per aequalē.

Ratio 1. Qui alium injuste occidit, mutilavit deformavit, ejusque sanitati nocuit (secus omnibus dannis realibus) ipsi Ieso, occiso, mutilato, &c. & ejus hæredibus intulit damnum contra justitiam commutativam, quia est causa injuste iniquitatibus, prout fuerit possibilis. Sed non est possibilis, nisi in alio genere bonorum. Ergo cons. prob. Quamvis justitia commutativa per se non inclinet nisi ad restitucionem aequalis, per accidens tamen quandoque reddi non possit inclinare ad reddendum, quod est possibile; sicut qui debet mille, & non habet nisi 300, tene-

De Restitutione.

277

tur restituere 300. Et qui extremè indigent abstulit panem, & panem quem reddat non habet, sed alium cibum, is tenetur illum dare, sive pane pretiosior sit, is tenetur illum dare, sive pane pretiosior sit, sive vilior. Ergo qui intulit damnum contra justitiam commutativam, tenetur ad restitucionem, prout in alio genere bonorum fuerit possibilis.

Ratio 2. Specialiter de restitutione hæredibus facienda pro damno personali. Qui alterum ledit in bonis propriis, tenetur ex justitia ei compensare. Sed homicida hæredes necessarii sunt in bonis propriis. Ergo Min. prob. Pater respectu filii est velut totum, cujus filius est quædam pars. Vir & uxor sunt veluti una caro, ideoque jure naturæ, & ex justitia pater filium, & vir uxori tenetur altere. Ergo,

Resp. 2. Modus faciendo dictam restitutionem relinquitor arbitrio boni viri, ut patet ex dictis verbis S. Thom. ut fiat, vel in bonis spiritualibus, vel temporalibus: in temporalibus, si hæredes indigent, & occisus de spiritualibus jam bene sibi providerit. In spiritualibus vero, si hæredes non indigent temporalibus, & occisus sibi de spiritualibus non providerit, & eum judicetur esse cœpax, v. g. Christianus, &c. In utrisque propter judicabitur necessitas vel opportunitas; ut explicit Sylvestrus.

Resp. 3. Licet ipse occisor a Judice puniatur pena corporali, v. g. suspensio, nihilominus facienda est ex justitia dicta restitutio occiso, & hæredibus necessariis.

Ratio: Quia damnum occiso, & hæredibus illatum per poenam illam non compensatur, sed illa publica vindicta solidum est compensatio injurie, quam patiatur Respublica.

Resp. 5. Noc solidum qui lasit in bonis corporis, sed & ejus hæredes tenetur per bona fortuna (si que sit relata) compensare dictum damnum corporale.

Ratio: Quia bona in quibus hæredes succedunt, ex justitia sunt obligata ad reparationem dannorum a ledente factorum.

Ex quo sequitur, quod Pater, licet sit hæres necessarius filii, non tenetur restituere pro damnis a filio non emancipato illatus. Quia filius, non emancipatus, non habet bona, in quibus pater succedit, quasi de novo ea sibi acquirat, exceptis bonis castrensis, & aliis, de quibus supra.

LXXXIX. Oppono 1. Leges dicunt: Liberum corpus nullam recipit estimationem. Ergo non est facienda restitutio pro eo.

2. Bona superioris ordinis non compensatur per bona alterius, & inferioris ordinis: Sed bonus vita, & membrorum est superioris ordinis. Ergo.

3. Homo non est dominus vita & membrorum. Ergo. Homo non fit injuria.

Ad 1. & 2. dico, solidum probari de estimatione, restitutio, & compensatione condigna, & ad aquitatem, non verò de arbitraria. Nam pecunia secundum se etiam non potest aequipari famæ, ut potest, quæ est melior quam divitiae multæ, & tamen fama sapienti debet restituere per pecuniam, si non possit in proprio genere.

Ad 3. dico, etiam usuario posse fieri injustitiam, homo autem saltem est usuariorum vita & membrorum.

Resp. 5. Certum est, quod dictus injusus occisor, vel mutillator tenetur ad restituendam omnium dannorum realium, quæ patitur lassus, ac hæredes necessarii ejus.

Ratio: Quia qui est causa damni reparabilis, tenetur illud reparare.

XC. Resp. 6. Compensatio dannorum realium fit solvendo expensas curationis vulneris, cibos cariores, consilio medici, vel boni viri necessarios, luctum cessans, id est, quod opificio, v. g. fecisset, si lassus non fuisset, non quidem totum, sed quantum arbitrio viri prudentis spes lucri estimatur: minus enim valeat, quod est in spe, quam quod est in re. Ad expensas

funeris non tenetur, nisi essent extraordinarie necessarie, ut si majoribus sumptibus in alieno, seu pererrino loco esset sepelendum.

Ratio: Quia expensæ ordinariæ fuissent etiam facienda, si naturali morte obiesset.

XCI. Resp. 7. Restitutio primò facienda est lasso, si supervivat; si obiessit, hæredibus necessariis. Qui non est necessarius facienda hæredibus non necessariis, v. g. fratribus, aliisque consanguineis, vel amicis, à defuncto varia commoda, vel alimenta percipientibus, licet occisor illa damnum præviderit, modo non intendit. Idem est de creditoribus occisi.

Ratio: Quia omnes illi non censentur mortaliter unum cum defuncto, & damnum eorum solidum sequitur per accidens.

XCII. Resp. 8. Si ille qui lasit, quādū visit, restituendum non fecit, ad eam tenetur hæredes.

Ratio: Quia bona defuncti transirent cum hoc onere. Et qui sentit commodum (ut est hæres) sentiat etiam onus.

Ratio. Hæc tota doctrina est vera licet ille, qui presit, puniatur pena legali à judice, v. g. suspedio, pro dictum, & Ratio data est R. 3.

Oppono: Non est æquum, quod quis puniatur bis in idipsum, seu dupli pena pro eodem delicto. Ergo.

Ad hoc neg. cons. quia in hoc casu moraliter est duplex delictum, seu duplex injuria; una illata Reipublicæ, & hæc compensatur per penam legalem; altera illata lasso, aut hæredibus ejus, & hæc est compensanda predicto modo.

Nota tamen, si lassus velet, ut lassor per illam penam corporalem non tantum Reipublicæ, sed & si batis satisfaciatur, ad nihil amplius tenetur, ut si significet, se nil aliud desiderare, quam penam talionis, vitam pro vita, &c. & de alia restituzione omnino taceat.

XCIII. Quid si unus, vel ambo se provocassent, ut justitia sunt obligata ad reparationem dannorum a ledente factorum?

Dico: Si occisus, vel lassus, vel ambo provocaverint, nullus tenetur hæredibus restituere; sicut nec qui occidit potenter, licet peccatum non efficiatur. Vide R. ad 1 sequent n. 94.

Ratio: Tales censentur renuntiasses juri suo. Pro cuius majori intelligentia.

QUÆRERO IV. Si occisus ante mortem occisoris condonavit restitucionem, suntne hæredes ejus liberi ab oneri restitutorum alimentorum hæredum necessario occisi?

XCIV. Resp. 1. Si præcisè in foro anime condonatur injuriam, certum est, non deobligari hæredes, si alius nihil exprimit.

Ratio: Quia illo loquendi modo nihil aliud videtur significari, quam quod lassus lesionem recipiat in pristinam amicitiam, & ostendat se non forereodium.

Ratio 2. Probabilis videtur, quod occisus nec licet, nec validè occisoris possit condonare restitutorum alimentorum pro parentibus, uxori, liberis.

Ratio: Obligatio dictorum alimentorum & sustentationis non pendet ex libera voluntate occisi, sed fundatur in jure naturæ, quod occisus à se abjiceret non potest. Ergo.

Ratio 1. Paulus autem assertum est, si provocans ad duelum, in eo occidatur, provocatum non tenetur ad restitucionem damnosam: Et hoc idem, quia provocans damnum condonavit, & cessit juri. Ergo, similiter.

2. Pater solidum ex charitate & pietate tenetur filii dare alimenta. Ergo quamvis illicitè, attamen validè remittit.

Ante Resp. vide Exam. 4. n. 59. in Not. quid sit, donationem esse validam.

Ad 1. Neg. ant. pro 2. p. Nam ly idem non dicit ibi veram causam, cur provocatus deobligetur, sed causa est, quia occisio provocantis in duello no est ei

ei injuriosa, ntpot qui sciens, & volens cessit iuri in propria vitam. Unde non occisor, sed occisus ha- redes suos injuriosè privat spe emolumenterum.

Ad 2. neg. cons. Nam cum illa obligatio pietatis involvat moralē unitatem inter occisum, parentes, liberos, & uxorem (ad doctrinam eorum de quibus in R. 7. ad Q. 1.) illi habent rigorosum ius quasitū immediate ex ipso iure nature, ne per se, seu ex intentione injuriosè, & violenter priventur emolumenterum, quorum proximā spem habent, a fortiori ne sic priventur alimentis sibi debitis titulo pietatis. Contra hoc ergo ius ageret Pater condonando talia emolumenteria, & alimenta, qui proinde hoc debitus pietatis solvere nequit.

QUÆRO V. Quomodo restituet, qui alium damnificavit per injuriam supri cum vel sine fraude, cum vel sine promissione Matrimonii?

XCV. Ante R. vide supra Tract. 5. Exam. 2. n. 31. de adulterio, & de stupro n. 33. quomodo per has duas luxurias species alteri inferatur injuria.

Resp. 1. Probabilis est, quod qui invitis parentibus violavit virginem volenter, vel solam leviter rogatam, adhuc sub patris potestate existente, nec virgini, nec patri tenetur ad restitutionem in foro conscientiae.

Ratio 1. p. Quia scienti & volenti non fit iniuria.

Ratio 2. p. Ipsa virgo ob amissam sui claustris violationem, non tenetur aliquid restituere patri. Ergo nec violator. *Hinc dictum quod parentibus fiat iniuria, filii est imputanda.*

Resp. 2. In foro fori in dicto casu patri, vel tutori puellæ contra defloratorem competit actio, & stuprator à jure condemnatus tenetur in conscientia prastare patri satisfactionem sibi per modum poenitentiam. Ita patet ex Tract. de Legibus. Immo ante sententiam judicis uterque tenetur parentibus ad aliquam satisfactionem, nimirum eos singulariter honorando, vel veniam ab eis petendo, nisi iam remiserint.

Ratio: Quia parentes sunt custodes virginitatis filie.

Resp. 3. Qui vi, fraude, vel incasso metu; sed absque matrimonii promissione virginem corrupti, juxta probabilitatem sententiam in foro conscientiae tenetur ad alterutrum, nimirum, vel eam ducere, vel damna puerilę, & parentibus illata compensare per bona fortuna, augendo dotem, prout stupratori placuerit.

Ratio: Quia illa damna sunt per injuriam illata, & per alterutrum horum compensantur. Ergo.

Nota tamen, hoc solidum verum esse ante sententiam Damna, nam post eam tenetur obediens. Porro si puella æquè bene nupserit, ac si violata non esset, stuprator deobligatur à compensandis aliis dannis, excepta injurya violationis, pro qua tenetur iuxta arbitrium viri prudentis.

Resp. 4. Probabilis, & tutius est, quod qui corrupti virginem sub spe matrimonii, sive vero, si vere fido animo promisi, tenetur ordinari in conscientia prout dicere, etiam ante sententiam judicis.

Ita clara colligunt ex S. Th. in Supplm. q. 46. art. 2. ad 4. dicente: „In tali casu sponsus, antequam aliam duxerit, tenetur eam ducere in uxori, rem, si sint aequalis conditionis: vel si sponsa sit melioris conditionis: sed si aliam duxerit, jam factus est impotens ad solventem illud, ad quod tenebatur, & idem sufficit, si ei de nuptiis provideat, Et ad hoc etiam non tenetur (utquidam dicunt) si sponsus sit multe melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit: quia presumi probabilitate potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se fixerit. Hec S. Th.

Quod S. Thom. hic loquitur de foro conscientiae, & violenter mulieris sub spe matrimonii constat; quia alia non responderet conformiter ad argumentum, quod dictis verbis solvit, & sic sonat: Non

dimititur peccatum, nisi restituatur ablatum: Sed aliquis non potest mulieri, quam defloravit, sub spe matrimonii, restituere ablatum, nisi eam conjugio ducat. Ergo.

Ratio: In contractu innominato facio ut facias, qui est onerosus, seu sub conditione onerosa, si una pars, seu unus contrahens contractum impletivit, etiam altera pars ex justitia commutativa eum implere tenetur, prestanto id, quod in contractum est deductum: Sed inter pullam & stupratorum in casu positio fuit talis contractus, & puella corporis sui usum praebendo contractum impletivit: Ergo stuprator in conscientia implere tenetur. Sed non potest implere quod promisisti nisi prestanto consentaneum in matrimonium: Ergo hunc in conscientia prastare tenetur. *Maj. patet:* Quia si promisisti sub conditione onerosa ligatus impiacit, acquirit ius contra promittentem.

Ex quo patet, quod illa fictio non tollat obligationem in conscientia: quia haec est natura contractus onerosi, ut utraque pars ex justitia se obliget ad prestantem id, quod contractu significatur.

Dixi, ordinariè, per se; nam dari exceptions patet ex his verbis S. Thom. quibus addo, non tenet. Si adiit impedimentum dirimens. 2. Vorum Religionis, aut Castitatis, cum obligatio voti, utpote Deum, sit fortior quam promissio homini facta, etiam jurata. 3. Si sequantur gravia mala, vel scandala. 4. Si pulla fornicietur postea cum alio. 5. Si fixerit se virginem, & a viro deprehensa sit non esse.

Quae in R. 3. & 4. dicta sunt de corruptione virginis, proportionabiliter, in ordine ad reparanda damna, dicenda sunt etiam de eo, qui per vim, vel fraudem seduxit viduam, aliamve jam corruptam, honestam tamem.

Nec in illo horum casuum corruptor satisficit ingrediendo Religionem, etiam post matrimonium contractum, ante eius consummationem. Quia alias non tollitur infamia. V. infra in hoc Exam. n. 131. ad 7. Oppos.

QUÆRO VI. Quid & quomodo restituendum ex injurya adulterii?

XCVI. Ante R. Nota, damna, quæ ex adulterio, & suppressione filii spuri ordinari sequuntur, esse haec: 1. Quod proles adultera educetur ex bonis patris putatibus, cum quilibet pater tenetur alicet propter sua in tertio astatim anno. 2. Quod accipiat dominum, aut sponsalitum: Inmo, hereditatem, ac si esset legitimus proles: Hinc proles legitimæ, vel in eum defectum legitimæ heredes damnificantur. *Hoc notato*

Resp. 1. Si ex adulterio proles non nascatur, nec ullum aliud damnum, adulteri nihil tenetur restituere marito adulteria pro violatione thorii. Si tenet maritus resciat de adulterio, tenetur uterque adulteri ad satisfactionem per signa doloris, venit petitionem, &c. Ille pro injurya, illa pro iniustitia & infidelitate.

Ita probat praxis, & communis sensus fidelium, & Confessorium.

Resp. 2. Communis sententia est, quod, si adulterer sit moraliter certus, prolem, ex adulterio natam, esse suam, tenetur tam ipse, quam adultera restituere damna realia patri putatibus, & ejus legitimis prolibus, vel hereditibus inde illata: uterque quidem pro rata alterutro autem deficiente quivis in solidum sive adulteri mulieri suserit, ut suum filium spurius pro legitimo supponat, sive non.

Ratio: Quando plures efficaciter concurrunt ad damnum iniustè inferendum, singuli pro rata, & alii deficientibus quilibet in solidum tenetur reparare damnum: Sed sic est in hoc casu. De adulteria patet. De adultero suppressionem non suadente. *Prob.* 1. Eo ipso, quod is faciat ex suo semine, & aliena uxore nasci prolem, quam maritus adulteria ex errore patrat esse suam, supponit eas. 2. Dum adulterer videt hanc suam prolem in aliena domo mediis alienis

sus-

sustentari, quam ipse tenetur alicet, eo ipso est causa per se, saltem indirecta deceptionis & damni seculi. Ergo.

Ratio. Si adulterer non sit moraliter certus, sed rationabiliter credat: prolem non esse suam, eo quod mulier potest esse sui mariti, vel alias sit levis, vel soleat rem habere cum pluribus, &c. non tenetur ad dictam restitutionem.

Ratio: Tum qui in dubio melior est conditio possidentis, ut explicatum supra Tract. 2. Exam. 1. num. 13. & 14. Tum quia nemo tenetur luere, antequam constet eum esse debitorem.

Ratio: Si proles sit nata, & adulterera tenet, eam non esse sui mariti, obligatur in conscientia (quantum sine vita, vel fama desperandum potest) laborare, ne legitimi prolibus, vel hereditibus obvenient damnum: teneturque ad ejus reparationem, juxta omnium sententiam.

Ratio: Quia iniustè est causa efficax hujus damni. Sed difficultas est de modo restitutionis. *Pro quo*

Ratio. Modus restitutionis esse potest, nimirum, si mulier habet bona paraphernalia, seu liberis ejus dispositioni relicta, debet ea filiis illegitimis dare, vel compensare extraordinariori more, & lucrum inde acceptum iisdem tribuere, ornatum mulierib[us] diminuere, vel filio adulterino & si caput sit, statum Clericalem, vel Religiosum suadere, sic tamen si haereditatem secum ferat. Vel agere, ut ab extraneo, vel suo vero parente adoptetur, sicutio honesto titulo familiam, & haereditatem exeat. Vel agere, ut causa occultata ei detur minor haereditas, &c.

Ratio: Si, ut vel pluribus ex his modis, pluribus legitimis totum damnum resarcitur, vel nullum inferatur, potest mulier permettere, ut filius illegitimus cum legitimis succedat in bona parta putati.

Ratio est: ut conservet famam, qua est altioris ordinis, quam bona fortuna, ut patet ex citando Pro. 22.

Nec obstat, quod illegitimi per leges inhabilitantur ad successionem in haereditatem. Qui intelliguntur, quando res est notoria, nec adest periculum infamiae, vel gravioris mali, vel nisi damnum aliter compensetur.

Ratio. Si adulterer ad adulterium seduxit ipse in solidum obligatur ad omnia damna compensare eo tamen deficiente, adulterer adhuc tenetur in solidum.

Ratio 1. p. Quia adulterer feminam seducendo censetur honus in se suscepisse.

Ratio 2. p. est eadem que pro R. 2.

Ratio 3. Probabilis est, quod, licet adulterer nullo dictorum modorum possit damnum compensare, non tenetur proli, vel marito suum crimen revelare.

Ratio: Quia in dubio melior conditio est possidentis:

Sed mulier est in possessione sue famæ, & semper, vel ferè semper habet rationem dubitandi, an sua revelatio sit profutura. Ergo prob. min. pro 2. p. Filius matris dicuntur esse spurius, non tenetur credere, licet hoc dicat existens in mortis articulo, & post saepissim Bucharistiam, ut latenter Canonizat: Unde est Regula Juris: Alleganti sum turpitudinem cum alterius prejudicio (ut sit hic, cum filius communis opinione sit legitimus) nulla est bona fides.

Ratio 9. Quantacumque sit haereditas, mulier, si sit honesta conditionis, & passim bona famæ, per se loquendo non tenetur cum famæ publica, vel via periculo revelare crimen, licet sit moraliter certa, si ibi credendum, & damnum legitimis haeredibus averendum.

Ita habetur ex rescripto Innocentii III. in cap. Officii, de Penit. & remiss. ubi generaliter dicit, absolvendam esse mulierem, quae ignorantia marito de adulterio prolem suscepit, idque viro fati timer, & competentem satisfactionem per discretum Sacerdotem esse injungendam.

Ratio: Tum quia bonum famæ per se loquendo prævaleret bonis fortunæ. Quia melius est nomen bonum, quam divisio multa. *Prov.* 22. Tum etiam, quia in casu extreme necessitatis, nemo tenetur restituere: Sed qui non potest restituere sime pericolo famæ, vel vite, est in extrema necessitate. Ergo.

Dixi 1. *Mulier bona famæ*, si enim prudenti iudicio mulieris fama sit parvi momenti respectu haereditatis, ut si jam sit suspectæ conversationis, tenetur cum pericolo famæ (si desit periculum corporis & animæ) impeditre, ne illegitimus haereditatem capiat.

Dixi 2. per se loquendo non tenetur. Quia per accidentem tenetur. Si haereditas, v. g. Principatus, Comitatus, &c. prudentum judicium pluris astinetur quam fama feminæ. Nam in certis circumstantiis bonum inferioris ordinis in astimatione potest prævalere bona superioris ordinis. 2. Si periclitetur bonum commune, tenetur revelare etiam cum periculo vite, ut si spurius esset haeresi, vel pessimis moribus imbutus, & vel uter primogenitus in principatu successurus, ratione cuius bonum commune, præsenter fidei, periclitaretur, legitimus vero esset Catholicus, & optimus spei.

XCVII. *Quomodo resolutis hunc casum:* Filius ille adulterinus, putative legitimus, factus adulterus vult numeri filii sui parentis adulteri, tenetur, adulterio non revelato, omni possibile modo hoc matrimonium impeditre. Dein si aliter impeditre non possint, tenetur saltem unum eorum scilicet filio, vel, si alter fieri nequeat, utrique revelare.

Ratio est: Quia convenientior modus ad tantum malum impediendum non occurrit; & faciunt parentes, quod possunt.

Quid si mater prolem exposuit?

Dico: Si adulterer sine insinuâ adulteri prolem expostior ipsa in solidum tenetur expensas solvere domui, vel hospitali prolem nutrienti. Si uterque mutuo consensu, sine inductione tenetur uterque juxta sensum R. 2.

Ratio patet ibidem: si adulterer adulteram ad induxit, dicendum, quod dictum est R. 7.

QUÆRO VII. Quandò & quomodo restituet, qui alius exterius damnificavit in bonis famæ & honoris?

XCVIII. Quid sit fama, quid honor, & quomodo quod hoc mentaliter, seu interius injurando pecet, per iudicium, & suspicionem temerariam, vide supra in hoc Tract. Exam. 1. num. 11. & seqq.

Detraction.

XCIX. *Nota 1.* Famam & honorem alterius possedit facta, ut si ad januam eius appendantur cornua, vel verbo, nimirum, detractionem: quæ à S. Tb. infra q. 73. art. 1. definitur, quod sit iniusta detractione aliena famæ per verba occulta. Dicitur i. *iniustatio aliena famæ per verba occulta*. Dicitur i. *iniustatio aliena famæ per verba occulta*.

Dicitur 2. aliena fama, & honor est objectum detractionis, sicut alienus honor est objectum contumelie, & detractor loquitur contra aliquem occulite, contumeliosus manifeste, ait S. Tb. loc. cit.

Dicitur 3. per verba, sive proprie dicta, sive sequentiam, ut sunt nutus, gestus, scriptura, immo aliquando etiam silentium.

Contumelia.

C. Nota 2. Contumeliam ex dictis definiri posse, quod

Tract. VIII. Examen V.

quod sit, *injusta dehonoratio*, seu *lesio honoris alterius per verba manifesta*. Contumelia fieri potest factio, ex animo injuriandi procedente, v. g. fusse percutiendo, alapam infligendo. Dividitur in contumeliam strictè dictam, v. g. quando alteri objiciuntur crimina sua animo injuriandi, vocando eum adulterum, sodomitam, &c. & in convitum, quod fit alteri objiciendo injuriam, que in eo peccatum non est, v. g. vocando Iudeum, cœcum, claudum, &c. & in *opprobrium*, quod fit injurioso alteri objiciendo beneficia ab eo recepta.

Sustentatio.

C I. Nota 3. juxta S. Th. infra q. 74. art. 1. detracit differt à susurriatione, „Susurro, ait, & de, „tractor in materia convenienti, & etiam in forma, „sive in modo loquendi: quia taterque malum occul- „tē de proximo dicit. Differunt autem in fine, quia „detractor intendit designare famam proximi, su- „susurro autem intendit amicitiam separare, seminan- „do iurę & discordias. Unde art. 2. docet, quod susurriatio sit gravissimum quām detracit & con- tumelia, quia infert majus nocumentum, tollendo majus bonum, scilicet amicitiam, quia amico fidelis nulla est comparatio. Eccles. 6. & amicus est melior quam bonorum, & amari quam honorari, ait ex Philosopho.

Nota 4. Detractionem per se, & ex genere suo esse peccatum mortale, juxta S. Th. q. 73. art. 2. Nam afferre aliqui famam valde grave est: ait: quia inter res temporales videtur fama esse pretiosissima; in individuo tamen potest esse veniale, ut ibidem explicat, & patet ex dicens. Et art. 3. docet & probat, quod detracit sit gravius peccatum furto, minùs tamen homicidio & adulterio, & ob majus, vel minùs nocumentum. Similiter q. 72. art. 2. docet, & convictionem ex genere suo esse peccatum mortale non minùs, ac furtum & rapinam, quia (ait) homo non minùs amat summum honorum quam rem possessum; in individuo vero posse veniale esse, immò nullum peccatum, ut si tantum materialiter profiteratur sine animo dehonorandi, & forte propter correctionem, sicut Christus Apostolos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos: nisi modus excedatur.

Deterior.

C II. Nota 5. ex S. Thom. q. 75. art. 1. Speciale, & à prædictis distinctum peccatum esse derisionem. Nam convitiando intendit quis convitati honorem deprimebit, detraherando diminuere famam, susurando tollere amicitiam, & irridendo intendit quis, quod ille qui irridetur, erubescat, ait S. D. Porro, irrisio (art. 2.) non est nisi de aliquo malo vel defec- factu, malum autem sit sibi magnum, non pro ludo accipitur, sed seriose, si in ludum vel risum vertatur, ex quo irrisio vel illusio nomen sumitur. Aliquando juxta S. D. est peccatum veniale, ut cum quis jocose parum, vel de parvo irridetur, cum si parva erubesceret, nisi cresceret ex conditione personæ irrisi. Quodcumque est mortale, ut cum se- riō, sen formaliter, & ex intentione injuriandi in iocum quis deducitur; quasi non sit tanti, ut debet astimari, tunc enim fit maximus contemptus illius, & major quam in contumelia, & detrac- tione; nam contumeliosus quidem deprimit honorem, detractor famam, irrisor tamen majorem infert contemptum, pro falso, aut nihil habens, aut habens volens eum, quem irridet, ut erubescat inter homines comparere. Tantò gravius peccatum est irrisio, quanto major reverentia debetur personæ, que illudunt, ait ibidem S. Th. Unde gravissimum est irridere Deum & Sanctos, & hoc non est sine blasphemia. 2. Locum tenet irrisio pa- rentum deinde iustorum, ac virtuosorum, qui honor virtutis præsumunt.

Addi potest, si hac in honorio fiat factis, vo-

catur illusio; si naso rugato, subsanatio; si verbis aut cachinaria, deriso seu irrisio. Quia sunt species solim materialiter distinctor, quia convenienti in fine per se respectu. His prenotatis

C III. Resp. 1. ad Q. 7. Honor & fama injustè ablata restituenda sunt cum omnibus damnis secutis, uti v. g. sunt privatio Officii, Beneficii, &c.

Ratio patet ex dictis.

Resp. 2. Detracit fama fieri potest direc̄tē, vel indirec̄tē. Direc̄tē fit 4. modis, significatis hoc versus:

Imponeo, augens, manifestans, in mala vertens. Id est. 1. Cum proximo imponitur falsum crimen.

2. Cum verum crimen plus justo exaggeratur & ampliat. 3. Cum crimen occultum manifestetur. 4. Cum quis facit proximi apud alios interpretetur in partem deteriori. Ibi simili est peccatum iudicij tamariorum.

Indirec̄tē etiam fit, quatuor modis, hoc versus significatis.

Qui negat, aut minuit, reticet, laudatque remissum. Id est. 1. Cum quis alterius beneficia, doles vel merita negat. 2. Cum ea extenuat. 3. Cum ea tacet illo tempore & loco, quo taciturnitas acceptatur pro vituperatione, pro relati defectus confirmatione, &c. Cum quis alium laudat frigide & simulacrum.

Ex his modis unus est altero notabilitate gravior, proinde in Confessione exprimendis, & omnes obligat ad restitutionem famae & dannorum, si quæ se- quantur. Quod specialiter notent, qui proclives sunt ad narranda aliorum criminia, vera quidem sed occulta, quæ absque rationabilis causa, adeoque injus- te detegunt, propter quæ si forsitan infamatus prie- tur aliquo Officio, vel Beneficio, quod obtinebat, vel sperabat, tenetur infamator restituere pro quantitate valoris Beneficii vel Officii, aut spei ejus.

Resp. 3. Infamans in diversis casibus potest ex- curari a mortali. *Primum* est, si malum sit veniale, vel si quidem in se grave sit, tamen respectu talis persona prudentius iudicet est infamia levius, ut si de simile dicatur, quod occidetur, vel duellaverit: vel si de simile dicatur, quem inculpabilis, ut sunt, es- ce cœcum, gibbosum, &c. nisi inde resultaret gra- vis contemptus. 2. Si persona, de qua dicitur in tali genere jam sit infamis, ut si quis de publica merito- re dicat, quod se prostituerit, licet non sit verum. 3. Si non credatur detrahenti, vel quia est homo levis, fide inde dignus, vel putatur dixisse ex joco. 4. Si fiat ex inadvertencia. 5. Si advertatur ad tales circumstan- tias, quæ impeditur infamiam, ut si malum nar- ratur crimen, quod jam est, vel proximè certo fiet notoriū. 7. Si narretur malum cum criminis principali notorio conexum, &c. 8. Si defectus proximi manifestetur ex rationabilis causa, v. g. ait avertendum grave damnum, vel publicum, vel proprium, vel alienum, quod aliter averti nequit, ut si quis se fingat peritum medicum, cum non sit, &c.

Resp. 4. Diversæ sunt causæ excusantes à restitu- tione famæ. 1. Condonatio ab infamato facta expresse, non enim sufficit implicitè, ut patienter solū tolere- tur. Hæc autem condonatio potest fieri a privato, cuius fama non est alii alligata, seu ex cuius infamia non infamatur alii, sicut ex infamia Religiosi sequitur infamia Conobii. Vide in hoc Tract. Exam. 2. n. 39. R. 4.

2. Impotens moralis, ut si restituere nequeas si-

ne amissione propria fama longe præstantior, nimi-

rum si infamatus sit persona vilis, infamans verò cel-

bris, & necessarius Reipublica, tunc enim sufficit,

vel laudare, aut restituendum pecunia, aliowise

modo redimere. Item si nequeas sine periculo vita

ordinarii non teneris, quia vita est altioris ordinis quam fama.

3. Dux, ordinarii. Si enim in casu aliquo rarò

fama aliquo eset, vel simpliciter, vel ob circumstan-

tas majus bonum, quam vita detractoris, v. g.

si ex hoc imminaret bellum intestinum, & civile pu-

blicum, & hujusmodi, &c. teneatur cum periculo

vite. Similiter: si quen infamatus de falso crimen,

ob

De Restituzione.

ob quod ipse est morte plectendus, si aliter non pos- sis, teneris te pro eius liberazione expone periculio mortis, n̄ sis causa, ut innocens occidatur.

4. Cessatio danni, ut si fama alio modo, puta, per evidenter rel, per testes, per sententiam judicii, per obivisionem, &c. sit reparata.

5. Compensatio, ut si duo æqualiter se infamari, & convenient inter se, ut uterque maneat cum sua famam, nisi ex haec compensatione oriarur foris scandalum.

Pro quo tamē

Nota, non licere compensare sibi infamiam, re- ciproce infamando alterum. Quia non licet malum pro malo reddere. Si tamē id factum sit, modo infamia sit equalis, non tenetur unus restituere, nisi & alter restitutus.

Resp. 5. Infamans à restituzione non deobligatur, licet cum criminis narrat infamati poenitentiam, nisi poenitentia relatio specter ad Dei gloriam, ut est relatio evangelica peccati, & poenitentia Petri, Magdalena, Pauli, &c.

Ratio: Licet poenitentia sit eximium bonum, & ædificat præmium, tamen ex criminis infamatori narratio animis audiencem imprimatur sinistra opinio.

Resp. 6. Non excusat à restituzione, qui alius difamavit idem, quia famam sibi comparavit per hypocrisi.

Ratio: Talis habet ius bona fama, & hypocrisis nocet ipsi soli.

Resp. 7. Infamans ordinariè non excusat à restituzione per hoc, quod famam infamare augeat in alio genere.

Ratio: Infamia ordinariè per hoc non redditus æquitas, v. g. si quem dixisti esse fornacarium, adiutum, &c. & laudes eum à liberaliter. Dixi, ordinariè: Si enim famam eum ita auxisset, ut iudicio vi- rotum prudentius facta sit compensatio, deobligaris.

Ratio: Non excusat à restituzione, qui injuriat sibi facta, v. g., thori sui violatione suo amico narrat cum animo detrahendi, & se vindicando, immo mortaliter peccat. Ratio patet per se. Si vero illa relatio fiat doloris leniens, auxili, vel consili capienda gratia, sine nimia exaggeratione, & persona non nominata, nisi quantum pro suo solatio est necesse, non peccat.

Ratio: Quia uitius iure suo, solatium querendo. Hinc qui injuriam narratam intulit, imputet sibi, quod infame apud tales consolatorem.

Ratio: Non deobligatur infamans in uno gene-

re, per hoc quod infamans jam sit talis in alio genere.

Ratio: Quia per infamiam unius generis non per-

didiit alio tam in alio genere virtutis.

Ratio: 10. Qui negat crimen verum, juridice pro- batum, ex qua negatione accusans indirec̄tē difamatur ut mendax, tenetur ad restitucionem fame.

Ratio: Quia facit injuriam accusanti, ut potest credendi, si referat auditu audita, id est sine assertio- ne, si referat tali modo, & nominatis talibus auctoribus, ut audiens deutur sufficiens causa credendi malum de proximo. Secus si non probable periculum credendi.

Ratio: Quia in primo casu est efficax causa lasio- nis famæ proximi, secus, in secundo.

Ratio patet supra Exam. 1. n. 11. in fine. 15. Deurahentem inducere, animare, cum complacientia audire, aut tolerare, in re gravi est peccatum mortale respectivè cum onere restitucionis. Et eo gravius, quo magis quis ex officio tenetur deurahentem compescere.

Hoc explicat S. D. & probat hic q. 73. art. 24.

in corpore dicens: Secundum Apostolum ad Rom.

„1. digni sunt morte, non solum qui peccata faciunt,

„2. sed etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod

quidem contingit duplicitè: Uno modo direc̄tē,

„2. quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel

„3. ei placet peccatum. Altero modo indirec̄tē, quando

scilicet non resistit, cum resistere possit. Et hoc

contingit quodcumque, non quia peccatum placeat,

„4. sed propter aliquem humanum timorem. Dicen-

„5. dum

„dum est ergo, quod si aliquis detractiones audiat, „absque resistencia, videatur detractori consentire; „undē fit particeps peccati ejus. Et si quidem indu- „cas eum ad detrahendum, vel saitem placet ei de- „tratio proter eius odium, cui detrahens, non mi- „nus peccat quam detrahens, & quondam magis. „Undē Bernardus dicit: Detrahere, aut detrahendum „audire, quid horum damnableius sit, non facile di- „xerim. Si non vero placeat ei peccatum, sed ex ti- „more, vel negligenti, vel etiam veruscundia qua- „dam omittat repellere detrahentem, peccat qui- „dem, sed multo minus quam detrahens, & plerum- „que venialiter. Quondam etiam hoc potest esse „peccatum mortale, vel propter hoc, quod alii- „ex officio, incumbit detrahentem corrigerre, vel „propter aliquod periculum consequens, vel propter „radicem, quin timor humanus quondam potest „esse peccatum mortale. Hoc S. D.

CIV. Resp. 16. Quod concernit modum restituendi famam si quis alium infamaverit de crimen falso, facili & conveniens modus est, ut coram illis, qui detractionem ab eo auiderint, dicat sic: Quandō hoc, vel illud de tali vel tali dixi, deinceps id dixi, modo autem deceptum me invento, & falso essem, quod dixi eumque virum honestum agnosco, & compensabit alterius infamiam. Quod enim possit sine infamia sui dicere se fuisse deceptum, constat, quia ipsu[m] peccatum deceptio quedam sit. Si autem disserimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi non redi- mus, & veritas in nobis non est. I. Joan. 1. vers. 8.

Si quis alteri famam abstinet dicendo verum, sed iniuste, suavior præ ceteris, & convenientior modus est si dicat: Quandō tale delictum de tali dixi, putabam illud esse verum, sed postquam diligenter inquisivi, deprehendi, me dixisse falsum. Quod mo- dō infamato resiliunt famam, nec infam seipsum; nulla enim infamia est dicere, se de alio dixisse ali- quid falsum; & inculpabilitate existimando esse verum. Nec mentitur sic dicendo. Nam verum erat, quod, & quando dixi. Item verum est, quod nunc dixerit falsum, quia inventit se id dicendo peccasse, & pec- catum dixisse, peccata autem in Scripturis vocantur falsitates.

Resp. 17. Potissimum modus restituendi honorem per contumeliam ablatum, est venia petito.

Ratio: Contumeliam, & convitus quibus honor auferitur, sunt signi contemptus, in iisque se homo gerit ut superiorē deprimens alterum, & ipse, è contra per venias petitionem se humiliat, & deprimit, & alterum honor. Ergo.

Nota tamen, hunc modum non esse necessarium in Prælatis, de quibus S. Aug. in Regula ait: „Non à vobis exigitur, ut à vestris subditis veniam postuleatis, ne, dum nimis servarum humilitas, regendi frangatur, auctoritas. Petenda tamen est venia ab omnium Domino qui novit, quos plus iustè forte corripit, quanta benevolenta diligat. Ut nīc in Magistris, & Viris illustribus: in iis enim sufficiunt signa benevolentia, salutatio, benevolatio, allocutio, &c. Interduum etiam contumeliam potest esse tam gravis, ut necessaria sit alia compensatio, ut si quis alium injurijs fuisse, vel baculo percusserit, &c.

QUÆR. VIII. Cum quanto periculo vel damno sue tenetur detractor ad famam restituendum?

CV. Resp. 1. Ordinariè non est obligatio restituendi famam proximo cum periculo vita.

Ratio: Quia vita est bonum superioris ordinis quam fama.

Dixi ordinariè. Nam si quis proximum injustè infamando vita periculo exposuit, tenetur ei famam cum pari periculo reddere, ut patet ad Q. 7. 4. circa tertiam causam.

Resp. 2. Qui alium de falso criminis infamavit, teneat cum equali sua fama dispendio restituere.

Ratio: Qui iniuste damnificavit tenetur ex lege justitie damna compensare, etiam cum iactura bo-

norum ejusdem ordinis.

Nota, hæc intelligenda esse de infamia formalis, & materiali; si enim sit materialis solum, aut venialis ex inadvertentia, non est obligatio restituendi cum tanto damno.

CVI. Quomodo restituere tenetur famam is, qui eam alium absulit per libellum famosum ad valvas Ecclesie vel curiae affixum, vel in plateis sparsum, aut etiam per exterrum publicum signum, ut cornua apponendo ad alterius janum, quod est gravissimum peccatum in genere detractionis, propter quam in foro spirituali incurrit excommunicatio, in foro civili pena capitis?

Dico: Tenetur ad publicam restituendum vel scriptio, vel voce Praconis.

Ratio: Quia gravem illam infamiam (cujus est causa efficax) aliter tollere nequit.

Oppono: Per illam publicam (voce Praconis) restituendum ille diffamatus adhuc magis diffamabitur, quia, qui ante non sciebant, rescent.

Ad hoc R. si sint tales circumstantiae, in quibus hoc prudenter judicetur diffamator tenetur in conscientia infamatum interrogare sive per se, sive per alium, quis modus restitutio ipsi placeat: cui resolutioni (si possibile sit eam exequi) tenetur parere. Vide tamen causas à restituitione fame excusantes, assignatas pro R. 4.

Obligatio restituendi famam transmite ad hæredes, ut illi tenentur verbis revocare; quod detractor dixit, vel asserer eum fuisse mentitum?

Negativè dico: tenetur tamen compensare damna secuta.

Ratio: Quia prima obligatio est personalis, altera realis.

C A S U S .

Michaél ira obcætus uxorem interficit, ob quod crimen, ut gratiam à Principe obtineret, & cum parentibus uxoris pacem iniret, effinxit se illam in adulterio reperisse, & quod admontaret sepe, nec unquam emendare volentem; coactus est proprio homini consilere, & illam interimerre. Num autem obtentia græc & pace domum reversus, confiterit hæc mendacia parochio, cui de non restituenda fama uxoris sese excusat, ne in Principis, & parentum indigitationem de novo incurat.

Quæritur. An sit absolvendus non resarciendo famam ablatam. Et quid illi à Confessorio injungendum?

Quod primum membrum casus hujus tenet alii qui sententiam affirmativam. Quia ut se habet fama ad pecunias, preferunt enim fama pecunias, ita vita ad famam, utrumque enim est superioris ordinis. Et similis modò loquuntur Theologi & Canonistæ de restituitione vita & famæ. D. Thom. 2. 2. quest. 62. art. 2. ad 1. Jam autem magna pecuniaria res astimatur pluris, quam exigua fama, & idem dummum potest pecunias compensare. Quare à pari, fama illistris familie valebit plus, quam vita intimi hominis, & proinde hoc potest, & debet fieri illius læsæ compensatio.

Secundum. Quia veluti aurum, quamvis sit pretiosius plumbo, astimatur tamen plus virginis ponderis plumbum, quam unum granum auri, & qui hoc granum furatur, adstringendus erit, si non habeat aliud quanum plumbum, hoc restituere, & è contra: ita quamvis vita sit secundum se pretiosior fama, & pecunias, utrumque tamen horum quantias potest esse tanta, ut pluris valeat, quam infima vita, ita ut hec danda sit pro illis ad debitum æqualematum, & recompensationem justam faciendam.

Tertius. Quia libertas aliorum ordinis est, quem sint pecunias, & tamen in lege veteri Exam. 22. praecipiebatur, ut qui rem ablatam restituere non posset, seipsum venderet, & similiiter qui debitum solvere requireti, se, & suos filios pro debito civili traheret.

Levit. 25. & 4. Reg. 4. immo posse Patrem vendere filium etiam invium propter necessitatem decernitur. L. 2.

aut Sacra Theologie DD. hanc umquam distinctionem confixerint, inter familiam illustris hominis, aut in fini quod compensationem æquivalentem pecuniarum.

Tertio. Quia si nullus tenetur cum notabilis damno emergente in propriis etiā ejusdem ordinis restituitionem facere, Verbi gratia: detinens mille aureos alterius, nec habens pecuniam, etiā statim restituere vellet, cogeretur vendere dominum, vel agrum multo minori pretio quam valeat, aut quia tunc non inveniuntur emptores, aut quia ultrò oblatæ merces vi- lescunt, potes differe restituionem quoque liber sit à tali damno, non solum ea ratione, quia dominus debet magis velles, quod vitetur magnum incommodum proximi restituens, quam modicum vel nullum sum, quod incurrat ex illa modica dilatatione restituens: sed ea potis, quia pro tunc est impotens ad restituendum, cum id non possit absque magno emer- gente damno in propriis: impotens squideum pro tunc absolvit debitorum à restituendo statim, sicut impotens simpliciter absolvit à restituione simpliciter. Nec enim impotens ille solum dicitur, qui non potest, sed qui male potest, ut restatur Arist. 5. Metaph. & 2. de Anima. Igitur si impotens ex causa ejusdem ordinis deobliget illa durante ad restituionem, multo magis impotens ex causa superioris ordinis, ut est in caso proposito, excusat à restituione. Cajetan. 2. 2. q. 68. art. 8.

Non valet, si dicatur: posse Michaelem in longinas partes abire restituenda fama, vel ex illis famam resarcire mendacium detegendo, & sic effugere pericula mortis.

Non valet, inquam. Quia ad id non tenetur, nam veluti nullus, quæ supposuit sibi partum, aut ex adulterio occulito filium suscepit, non tenetur id revelare marito, si infamiam vel mortem timeret, ut habetur in d. c. Officii, de Penit. & remis. Cum tamen sine metu amissionis vita potest in Monasterium ire, & inde veritatem securè revealare: quia Ecclesia eam suu marito non tradet absque idonea cautione. Arg. cap. Littera, sub fin. de Rest. spoliat. Ergo à simili nec Michael est astringendus discedere ad alias Regiones, in quibus posset mendacium retractare absque vita discriminare: nam potentia, & impotencia moraliter non judicatur nisi secundum præsentem hominis statum, & adjacentes pro tunc circumstantias, ut notant DD. in c. Quod de His, & cap. Quæritis, de Sunt. excom.

Nec obstant quæ pro prima opinioni adducta sunt, Nam cum illa nulla efficaci ratione fundetur, & à communis Doctorum sententia discedit, nequaquam est sequenda: Eo maximè, cum nullum discrimen inter restituionem famæ, & pecunia aferat, ut quæ in utræque pretium pecuniarum magnum, & parvum statut, & in utræque notabile datum emergens à restituitione excusat afferat, & solum famam per æquivalentem restituiri posse inferat, contra communem sententiam Theologorum & S. Thom. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 2.

Nec similitudo auræ, & plumbi aliquid concludit, quia tam aurum quam plumbum ex sui natura est pecunia estimabile, propertaque unius major quantitas potest in prelio excedere alterum quantitatib[us], & pondere minorib[us]: ultra quod tam aurum quam plumbum sunt res ejusdem ordinis quadam valorem, & estimationem: & idèo in illis potest dari æqualis compensatio; immo, ut inquit Cajetan. 2. 2. quest. 62. art. 8. Impotens pro nunc ex causa ejusdem ordinis etsi excusat à restituendo, non tamen videtur excusat à solvendo in- resse: nam recte ratio postulat, ut tali modo indemnitas debitor servetur, ut magis semper indemnitas in ejusdem ordinis bonis remaneat creditor: at vita est bonum ordinis superioris, quam sit fama, & hæc quam pecunia, & illi qui non potest restituere bona inferioris ordinis absque jactura, & damno, boni alii superioris ordinis, excusat non solum à resti- tuendo, sed pro tunc ad debitum æqualematum, & defectu evenit, & sic dicta leges intelliguntur.

Secondo. Quia in c. de Officiis, de Penit. & remis, impotens restituendi absque vita & salutis periculo deobligat à restituendo: Nam ut ibidem Innocentius III. ait, idèo marito, quæ ignorante marito prole de adulterio suscipit, & in hæreditatem tamquam filius legitimus succedit, excusat à manifestando adulterio, quia metu perdidendi famam, aut vitam excusat à restituitione hæreditatis, quam spurius ille, pro legitimo habitu obinebat: semper enim majus damnum preferunt minori, & malo superioris ordinis, ut amissio famæ, honoris, vita, & salutis sunt majoris preiū, & estimationis, quam sibi bona inferioris ordinis, ut pecunia & cetera externa. Nec Canonum,

Nn 2 tu-